

*Nataša Rizman Herga, prof. kemije in biologije, Osnovna šola Ormož,
natasa_herga@yahoo.com*

Skrivnostno spletno življenje mladostnikov ter internetne nevarnosti

Strokovni članek

UDK 004.738.5:316.77(053.6)

POVZETEK

Internet je medij, ki današnjim mladostnikom predstavlja tehnologijo njihovega otroštva, njihove mladosti in njihovega odraščanja. Eden izmed pglavitnih motivov za preživljanje prostega časa pri računalniku je težnja po oblikovanju družbenih interakcij v virtualnem okolju. Virtualni prostor mladostniku nudi možnost za zadovoljitev potreb po samoizražanju, samovrednotenju, raziskovanju in eksperimentiranju z lastno identiteto. Nudi jim občutek svobode, zabave, sproščanja in udobnosti. Preživljanje prostega časa v socialnih omrežjih oziroma v virtualnem svetu za mladostnike pomeni tveganje. Zato smo med učenci 8. in 9. razredov (N = 80) izvedli raziskavo, v kateri smo preverjali ozaveščenost uporabe interneta glede socialnih omrežij, s poudarkom na Facebooku. Rezultati raziskave so pokazali, da starši s spletnim življenjem svojih mladostnikov večinoma niso seznanjeni, to pa pomeni, da se mladostniki lahko hitro ujamejo v pasti interneta.

Ključne besede: internet, virtualna skupnost, mladostniki, varna uporaba

The Secret Online Lives of Teenagers and Internet Threats

ABSTRACT

For young people, the Internet is a medium and the technology of their childhood and their adolescence. One of the main motives for spending leisure time behind

a computer is the inclination towards social interactions in virtual environments. Moreover, the virtual space gives adolescents an opportunity to satisfy their needs for self-expression, self-assessment, research, and experimentation with their identity. It gives them the feeling of freedom, fun, relaxation, and comfort. Yet leisure time spent on social networking or in the virtual world poses a risk for the youth. With this in mind, we have carried out a survey among pupils of the 8th and 9th grades of elementary school (N = 80). We focused on the awareness regarding the use of the Internet, with a hint of the social networks phenomenon based on Facebook. The results have shown that parents were generally not aware of the online lives of their teens, which means that adolescents can easily get caught in the traps of the Internet.

Key words: the Internet, virtual community, adolescent, safe use

Uvod

Mladi različno preživljajo svoj prosti čas. Prosti čas jim v glavnem pomeni zabavo in počitek pa tudi čas brez obveznosti, sprostitve in uživanja. Nekateri ga preživljajo pasivno – gledajo televizijo, poslušajo radio ali so pri računalniku, nekateri aktivno – telesno se gibljejo. Prosti čas najraje preživljajo s sošolci ali prijatelji, z družino ali pa tudi sami. Na preživljanje prostega časa mladih najbolj vplivajo člani družine, prijatelji, trenerji in drugi, ki upravljajo z njihovim prostim časom. Mladostniki prosti čas doživljajo kot čas, ko lahko svobodno izberejo, kaj bodo počeli, ko čutijo pripadnost pri druženju z drugimi, ko zadovoljujejo svoje potrebe in želje, ko doživljajo samoustvarjalnost. Kakovostno preživljanje prostega časa koristi telesnemu in duševnemu zdravju pa tudi čustvenemu razvoju, osebnemu osamosvajanju, intelektualnemu razvoju, socialnemu zorenju.

Prosti čas je pomembno življenjsko področje, ki se je z razvojem družbeno-ekonomskih odnosov, znanosti in tehnike in še posebno komunikacijskih sredstev spremenilo v neprecenljiv vir izobraževalnih možnosti. Na njem so našle svoj prostor najrazličnejše dejavnosti, ki jih ustrezno usposobljen človek, mlajši ali starejši, razvija v konkretnih okoliščinah zato, da dopolnjuje in nadaljuje delo, preizkusi svoje sposobnosti in bolje zadosti svojim interesom in socialnim potrebam (Lešnik, 1982).

Mladi preživijo zelo veliko časa pri računalniku. Internet jim omogoča, da lahko v zelo kratkem času pridejo do najrazličnejših informacij. Glede na podatke Statističnega urada Republike Slovenije za prvo četrtletje leta 2008 kar 95 % otrok in mladostnikov, starih od 10 do 15 let, redno uporablja internet. Najraje ga uporabljajo za klepetanje, za dostop do filmov in glasbe ter kot vir informacij, potrebnih za izdelavo različnih šolskih nalog. Internet je realen del v življenju današnjih

otrok in mladine. Mladi dandanes več časa namenijo brskanju po internetu kot gledanju televizije ali druženju s prijatelji.

Virtualni svet mladostnikom predstavlja dodaten vir informacij o sebi, spremembah, ki se jim dogajajo, vir informacij o oblikovanju samopodobe, tudi spolne identitete. Preko interneta iščejo stike in z njimi eksperimentirajo, hkrati pa ohranjajo že obstoječe stike s svojimi »realnimi«¹ vrstniki (Šterk, Jerman Kuželički in Žavbi, 2009).

Otroci in mladostniki so najbolj ranljivi uporabniki interneta, saj tehnično računalnik in internet sicer popolnoma obvladajo, toda zaradi svoje mladosti in neizkušenosti pa tudi pretirane radovednosti se lahko kaj hitro ujamejo v skrivne pasti interneta (Šterk, Zupanič in Žavbi, 2007).

Starši in sociologi pri uporabi interneta opozarjajo na veliko nevarnost – zasvojenost. Kratkotrajna uporaba interneta v sicer koristne in poučne namene lahko zaradi množice vsebinsko najrazličnejših strani in storitev, ki so namenjene zabavi in krajšanju časa (klepetalnice, igre, Messenger, Netlog, Facebook ipd.), kaj hitro preraste v nenadzorovano preživljanje vsega prostega časa na internetu, kar posledično pripelje do pomanjkanja časa za komuniciranje z družinskimi člani, za druženje z vrstniki, za izpolnjevanje šolskih obveznosti ipd. Zasvojenost se velikokrat začne z mladostnikovim begom iz realnega sveta v namišljen svet, kjer se lahko spremeni v popolnoma drugo osebo in pod krinko spremenjene identitete izživlja svoje lastne nezadovoljene želje (Skr, 2006).

Internet je medij, ki mladim predstavlja tehnologijo njihovega otroštva, njihove mladosti in njihovega odraščanja. Zato smo se odločili raziskati, koliko časa dnevno preživijo pri računalniku in v katere namene uporabljajo internet. Eden izmed poglavitnih motivov za preživljanje prostega časa pri računalniku je težnja po oblikovanju družbenih interakcij v virtualnem okolju. To jim omogoča uporaba Facebooka. Zato smo želeli ugotoviti, kolikšen delež mladih uporablja to najbolj številčno obiskano spletno stran. Facebook jim nudi občutek svobode, zabave, sproščanja in udobnosti. Družijo se v virtualne spletne skupnosti, ki so zelo velike. Kako velike so te skupnosti med slovenskimi mladostniki? Mladostniki navezujejo prijateljstva z osebami, ki jih ne poznajo. Izpostavljeni so nevarnostim, kot so medvrstniško nadlegovanje, ustrahovanje, zapeljevanje s strani odraslega z namenom prepričati ga v spolni odnos, nadlegovanje preko mobilnega telefona, zloraba fotografij, ki jih imajo na profilu, srečevanje z dotlej nepoznanimi ljudmi ... Večje nevarnosti so mogoče, če mladostniki preko interneta izdajajo svoje osebne podatke. Če starši niso seznanjeni z internetnimi aktivnostmi svojih otrok, govorimo o skrivnostnem spletnem življenju mladostnikov. Zanimalo nas je, koliko mladostnikov seznanja starše s tem, kaj počnejo na internetu, in kako so mladostniki ob uporabi interneta zaščiteni.

Metodološka opredelitev raziskave

Raziskava temelji na deskriptivni in kavzalno neeksperimentalni metodi empiričnega raziskovanja.

Namen raziskave

V okviru empiričnega dela raziskave smo želeli preučiti virtualno druženje mladih v socialnih omrežjih, s poudarkom na socialni mreži Facebook. Prav tako nas je zanimalo, kaj mladina počne, ko uporablja Facebook. Z uporabo Facebooka se širi človekov socialni kapital, saj predstavlja veliko spletno socialno mrežo. Na konkretnem primeru bomo prikazali velikost mreže enega uporabnika in preverili hipotezo *Six degrees of separation*. Vključenost v tako mrežo predstavlja potencialno nevarnost radovednim mladostnikom. Zato smo želeli preučiti, kako so mladostniki ozaveščeni o varni rabi interneta in koliko so v mladostnikovo virtualno druženje vpeti starši. Pri tem smo si postavili naslednje hipoteze:

H1: Predpostavljamo, da mladostniki poznajo spletno stran Facebook.

H2: Predpostavljamo, da mladostniki uporabljajo Facebook za druženje z vrstniki.

H3: Predpostavljamo, da pri uporabi Facebooka obstajajo razlike med fanti in dekleti.

H4: Predpostavljamo, da starši niso seznanjeni s tem, kaj počnejo njihovi otroci na internetu.

H5: Predpostavljamo, da mladostniki poznajo pravila varne rabe interneta.

Opredelitev vzorca

V raziskavi je sodelovalo 80 učencev ($N = 80$), starih od 14 do 15 let, in sicer 38 deklet (47,5 %) in 42 fantov (52,5 %). Učenci so obiskovali 8. in 9. razred osnovne šole. Izbrana skupina učencev predstavlja v okviru statističnega preizkušanja hipotez enostavni slučajnostni vzorec iz hipotetične populacije. Anketo smo izvajali v mesecu marcu 2010.

Spremenljivka	Vrednost spremenljivke	f	f %
Spol	moški	42	52,5
	ženski	38	47,5
	SKUPAJ	80	100

Preglednica 1: Število (f) in strukturni odstotki (f %) spremenljivk po spolu

Postopki obdelave podatkov

Podatke smo obdelali z uporabo programa SPSS. Uporabili smo frekvenčne distribucije podatkov (f , $f\%$), in χ^2 -preizkus razlik med frekvencami.

Rezultati

Mladostnik in računalnik

Ali računalnik in internet res predstavljata tehnologijo življenja mladostnika, smo preverili v prvem delu naše raziskave. Zanimalo nas je, koliko časa mladostniki preživijo pri računalniku. Glede na rezultate zelo veliko. Več kot polovica mladostnikov (62,6 %) preživi pri računalniku več kot dve ali celo več kot tri ure na dan. Pri uporabi računalnika ni opaziti statistično značilnih razlik med fanti in dekleti ($P = 0,063$). Pri tem je več fantov (28,6 %), ki so pri računalniku tudi več kot tri ure na dan. Mladostniki računalnik uporabljajo za šolske namene (iskanje virov, seminarske naloge, izdelovanje predstavitev, reševanje nalog ...) in preživljanje prostega časa (brskanje po internetu, iskanje glasbe, filmov, virtualno druženje v različnih socialnih mrežah).

Facebook

Spletna stran Facebook je trenutno številčno najbolj obiskana z največ uporabniki in je največja virtualna socialna mreža, zato nas je zanimalo, koliko naših mladostnikov pozna in uporablja to spletno stran. Le dve dekleti iz našega vzorca še nista slišali za Facebook, pozna pa ga 97,5 % anketiranih. V to mrežo je vključenih več kot tri četr deklet (78,9 %) in nekaj manj fantov (64,3 %). Vendar glede uporabe Facebooka med fanti in dekleti ne opazimo statistično značilnih razlik ($P = 0,148$).

Uporaba Facebooka	Dekleta		Fantje		χ^2 -test	P
	Numerus (N)	f %	Numerus (N)	f %		
DA	30	78,9	27	64,3	2,094	0,148
NE	8	21,1	15	35,7		

Preglednica 2: Uporaba Facebooka med mladimi

Facebook in druge virtualne socialne mreže so med mladimi priljubljene predvsem zaradi navezovanja stikov in iskanja prijateljev. V preglednici 2 so razvidna področja uporabe virtualne mreže med mladimi. Tako pri fantih kot pri dekletih je na prvem mestu iskanje prijateljev. Glede uporabe Facebooka med fanti in dekleti ni statistično značilnih razlik ($P = 0,116$). Da je navezovanje prijateljev na prvem

mestu, priča podatek, da imajo mladi uporabniki Facebooka v svoji mreži preko 200 prijateljev.

Uporaba Facebooka	Dekleta		Fantje	
	Numerus (N)	f %	Numerus (N)	f %
Iskanje prijateljev	20	52,6	16	38,1
Dopisovanje	13	34,2	15	35,7
Iskanje informacij	0	0	1	2,4
Preživljanje prostega časa	5	13,2	6	14,3
Objave	0	0	4	9,5

Preglednica 3: Področja uporabe Facebooka med mladimi

Izid χ^2 -preizkusa: $\chi^2 = 7,411$; $P = 0,116$

Majhen svet

Small world experiment dokazuje, da je veriga, ki je potrebna za to, da se poveže ena oseba s katero koli osebo na drugem koncu sveta, kratka. Po eksperimentu, ki ga je izvedel psiholog Stanley Milgramov, se ga je oprijelo ime *Six degrees of separation*. Gre za hipotezo, ki pravi: če je neka oseba en korak stran od vsake osebe, ki jo pozna, in dva koraka od osebe, ki je povezana z eno od oseb, ki jo pozna, potem je največ šest korakov stran od katere koli druge osebe na Zemlji. Na tej ideji so snovane spletne socialne mreže, da se širi človekov socialni kapital. Leta 2001 je Milgramov poskus ponovil Duncan Watts z uporabo e-poštnih sporočil. Ugotovil je, da je povprečno število posrednikov približno šest (Watts, Sheridan Dodds in Newman, 2002). Novejši rezultat s povprečjem korakov 6,6 so pridobili Microsoftovi raziskovalci, ki so preučili preko 30 bilijonov elektronskih sporočil (Smith, 2008).

Na konkretnem primeru smo pokazali, da so internetne socialne mreže res svet v malem, saj smo do naše vnaprej izbrane osebe (Jure Godler) prišli že v petih korakih.

Izračunali smo tudi, koliko oseb bi imela konkretna mreža, če bi vsak mladostnik v mreži imel 86 prijateljev. Toliko prijateljev je imel mladostnik, ki je po svoji mreži Facebooka pokazal, da do Jureta Godlerja potrebuje pet korakov. Če bi vsak mladostnik prav tako imel 86 prijateljev, bi v šestih korakih v taki mreži bile 404 milijarde ljudi! S tem smo dokazali, da je Facebook ali katera koli druga socialna mreža res svet v malem. Velikost socialne mreže v šestih korakih ob različnem številu prijateljev je prikazana v preglednici 4. Iz preglednice je razvidno, da socialne mreže služijo večanju socialnega kapitala.

Koraki \ Štev. prijateljev	10 prijateljev	20 prijateljev	50 prijateljev	100 prijateljev
1. korak	100	400	2500	10000
2. korak	1000	8000	125000	1000000
3. korak	10000	160000	6250000	100000000
4. korak	100000	3200000	312500000	10000000000
5. korak	1000000	64000000	15625000000	1000000000000
6. korak	10000000	1280000000	781250000000	100000000000000

Preglednica 4: Izračun velikosti socialne mreže v šestih korakih ob različnem številu prijateljev

Varnost na internetu

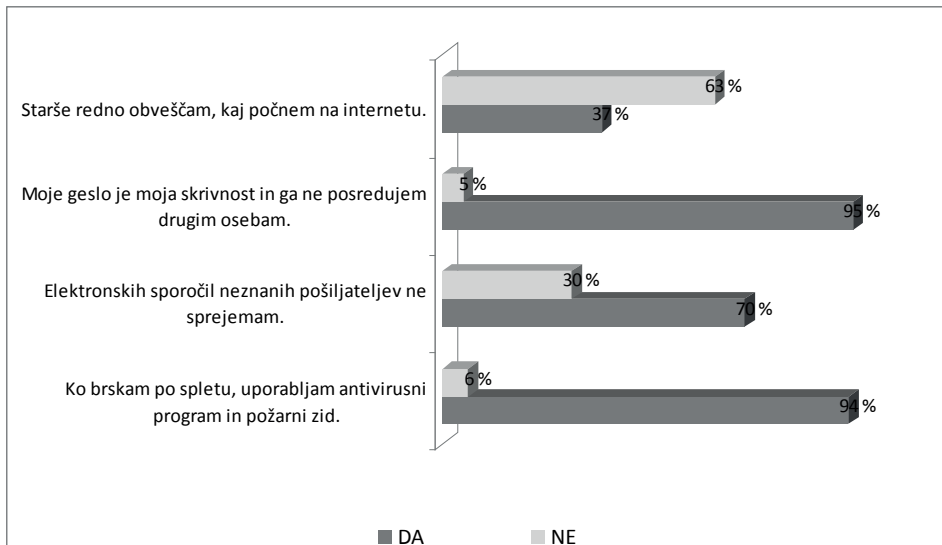
V prejšnjem poglavju smo dokazali, da so svetovne socialne mreže zelo velike in da z majhnim številom korakov pridemo do katere koli osebe, ki uporablja to mrežo. Pri uporabi socialnih mrež so najbolj ranljiva skupina uporabnikov mladostniki, saj se zaradi nezkušenosti in radovednosti lahko hitro ujamejo v pasti interneta. Zato je pri tem zelo pomembna vloga staršev. Vendar le 40 % deklet in 31 % fantov staršem popolnoma zaupa o svojih vsebinah na Facebooku. Obstajajo statistično značilne razlike med fanti in dekleti ($\chi^2 = 13,303$; $P = 0,001$); več kot polovica deklet (52,6 %) svojim staršem o virtualnem druženju ne poroča.

Seznanjenost staršev	Dekleta		Fantje	
	Numerus (N)	f %	Numerus (N)	f %
DA	15	39,5	13	30,9
NE	20	52,6	11	26,2
DELNO	3	7,9	18	42,9

Preglednica 5: Virtualno druženje in seznanjenost staršev

Izid χ^2 -preizkusa: $\chi^2 = 13,303$; $P = 0,001$

Bolj ko starši niso seznanjeni z mladostnikovim druženjem v virtualnem svetu, bolj je pomembno upoštevati pravila varne rabe interneta. V ta namen smo preverili štiri področja, ki zagotavljajo varno brskanje po internetu. Ta področja spadajo med nasvete zabavno deskanje in druženje najstnikov, ki jih je pripravila organizacija SAFE-SI (www.safe.si).

Graf 1: Varna raba interneta

Iz grafikona je razvidno, da le 37 % mladostnikov starše redno obvešča o tem, kaj počnejo na internetu. Spodbudna sta podatka, da večina mladostnikov pri uporabi interneta ne izdaja svojega gesla (95 %) in da imajo pri brskanju po internetu zaščitene računalnike s požarnim zidom in antivirusnim programom (94 %). Da se mladostniki lahko hitro ujamejo v pasti interneta, priča podatek, da jih skoraj tretjina (30 %) sprejme elektronska sporočila neznanih pošiljateljev.

Zaključek

Internet je medij, ki mladim v sodobni družbi predstavlja tehnologijo njihove mladosti. Eden izmed poglobitvenih motivov za uporabo interneta pri mladostnikih je težnja po oblikovanju družbenih interakcij v virtualnem okolju. Spletne klepetalnice, forumi, virtualna socialna omrežja, kot so Facebook, Twitter, Myspace, Netlog, Club Penguin ipd., so eno najbolj skrivnostnih okolij na internetu, kjer se nemoteno družijo ljudje iz celega sveta. Nekateri avtorji to generacijo mladostnikov imenujejo kar »*chat room generacija*« (Oblak, 2004).

Preučevali smo spletno druženje mladih na primeru Facebooka in kako so mladi ob uporabi interneta zaščiteni. Ugotovili smo, da vsi anketiranci uporabljajo računalnik. Namen uporabe je različen. Največ mladostnikov uporablja računalnik v izobraževalne namene ter za druženje v različnih virtualnih socialnih omrežjih. Z raziskavo smo ugotovili, da mladi pri računalniku prebijejo več kot dve uri na dan. Po podatkih raziskave Eurobarometer 2008 internet uporablja 88 % slovenskih

otrok v starosti med 6 in 17 leti, kar nas uvršča na osmo mesto med članicami EU. Ne smemo pozabiti, da lahko otroci uporabljajo internet tudi preko mobilnega telefona.

Skoraj vsi anketiranci poznajo Facebook in ga tudi uporabljajo. Uporabljajo ga za preživljanje prostega časa in druženje. Namen uporabe Facebooka med fanti in dekleti ni statistično značilen, saj je namen socialnih omrežij deliti informacije z ljudmi in na ta način komunicirati z njimi. Pri tem je treba biti pozoren, kateri podatki lahko ogrožajo zasebnost mladostnika in kateri ne.

S hipotezo *Six degrees of separation* smo na konkretnem primeru dokazali, da je internet svet v malem, ki pa za mladostnike lahko skriva velike pasti. Spletne socialne mreže so praviloma zelo velike. Tudi z raziskavo smo ugotovili, da imajo mladostniki v svojem profilu preko 200 oseb. Anonimnost virtualnega prostora predstavlja glavno privlačnost v spletnih omrežjih in internetu, saj mladostnikom ponuja številne možnosti za zadovoljitev potreb po samoizražanju, samovrednotenju, raziskovanju in eksperimentiranju z lastno identiteto (Cerar, 2006). Vendar v tako veliki mreži lahko prihaja tudi do različnih zlorab. Med večje internetne nevarnosti sodijo: razkrivanje osebnih informacij, srečanje s pornografijo, srečanje s škodljivimi in nasilnimi vsebinami, biti žrtev nadlegovanja, zasledovanja, žaljenja in osebno srečanje z osebo, ki jo spoznajo na internetu. Nasvet o izogibanju osebnih srečanj upošteva 73 % mladih, vendar narašča odstotek mladih, ki staršem o tovrstnih srečanjih ne povedo (Šterk idr., 2009).

Otroci in mladostniki so najbolj ranljivi uporabniki interneta, saj se zaradi svoje mladosti in neizkušenosti pa tudi pretirane radovednosti lahko hitro ujamejo v pasti interneta. Ta nevarnost je še večja, ker v virtualno druženje mladih starši večinoma niso vpeti. Rezultati raziskave so pokazali, da le 37 % staršev pozna internetne aktivnosti svojih otrok, za preostale starše (63 %) lahko trdimo, da svojim mladostnikom ne postavljajo nobenih omejitev pri uporabi interneta. Po podatkih raziskave Eurobarometer 2008 pa je 90 % slovenskih staršev prepričanih, da bi se morali njihovi otroci v šoli več učiti o varni rabi interneta. Tudi v šolah bo potrebno nameniti več pozornosti vzgoji za medije, vendar bo ta učinkovitejša le, če bodo v to vzgojo vključena tudi družinska pravila.

Pri vzgoji mladostnikov za medije je pomembno, da starši posredujejo svojim otrokom pomembna sporočila o odgovorni rabi novih tehnologij. Pri tem je potrebna previdnost, saj s pretirano kontrolo ali omejevanjem spletnih stikov lahko naletijo na odpor mladostnika in tako izgubijo dragocen stik z njim.

Rezultati raziskave kličejo po vsebinah, namenjenih varni rabi interneta. Vzgoja za medije mora potekati tako v šoli kot doma.

LITERATURA

Cerar, M. (2006). *Internet – virtualno shajališče mladih: primerjave socialnih interakcij v realnem in virtualnem okolju*. Diplomsko delo, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.

Flash Eurobarometer. (2008). Towards a safer use of the Internet for children in the EU – a parents' perspective. Pridobljeno 2. 7. 2011, s http://ec.europa.eu/information_society/activities/sip/docs/eurobarometer/analyticalreport_2008.pdf.

Lešnik, R. (1982). *Prosti čas: delo, človek, družba, vzgoja*. Maribor: Založba Obzorja.

Nasveti za varno spletno klepetanje. Pridobljeno 1. 7. 2011, s http://www.safe.si/2010/02/eGradiva/NASVETI_ZA_VARNO_SPLETNO_KLEPETANJE__letak_za_najstnike/?&cat=393&p1=670&p2=672&id=672.

Oblak, T. (2004). Kultura druženja chat room generacije: »Za užitek gre!«. *Javnost*, 11, 75–88.

Skrtnar, R. (2006). *Zaščita otrok pred nevarnostmi interneta*. Pridobljeno 20. 2. 2011, s <http://www.nasvet.com/zlorabe-otroci/>.

Small world experiment. Pridobljeno 21. 2. 2010, s http://en.wikipedia.org/wiki/Small_world_experiment.

Smith, D. (2008). Proof! Just six degrees of separation between us. *The Observer*. Pridobljeno 28. 11. 2011, s <http://www.guardian.co.uk/technology/2008/aug/03/internet.email>.

Šterk, T., Zupanič, T. in Žavbi, A. (2007). *Kaj morate vedeti o internetu, pa si ne upate vprašati svojih otrok? Priročnik za starše*. Ljubljana: FDV, Center za metodologijo in informatiko.

Šterk, T., Jerman Kuželički, A. in Žavbi, A. (2009). *Kaj morate vedeti o internetu, pa si ne upate vprašati svojih otrok? Priročnik za starše*. Ljubljana: FDV, Center za metodologijo in informatiko.

Watts, D. J., Sheridan Dodds, P. in Newman, M. E. J. (2002). Identity and Search in Social Networks. *Science*, 296 (5571), 1302–1305.